

УДК 81'25:159.9:316.77

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-6\(48\)-942-960](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-6(48)-942-960)

Шостак Уляна Вікторівна кандидат психологічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу, Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету, м. Вінниця, <https://orcid.org/0000-0002-3258-2098>

Тимощук Наталія Миколаївна кандидат філологічних наук, доцент, кафедри іноземної філології та перекладу Державного торговельно-економічного університету, м. Вінниця, <https://orcid.org/0000-0001-5638-5825>

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ РЕАЛІЙ У ПЕРЕКЛАДІ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА МІЖКУЛЬТУРНИЙ ВИМІРИ

Анотація. У статті досліджено психологічні механізми інтерпретації етнокультурних реалій у перекладі як важливий чинник забезпечення ефективної міжкультурної комунікації. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю адекватного відтворення культурно маркованих мовних одиниць в умовах активізації міжкультурних контактів і глобалізаційних процесів. Особливу увагу приділено аналізу етнокультурних реалій як носіїв національно-культурної інформації, історичної пам'яті та культурної ідентичності. Встановлено, що такі мовні одиниці відображають особливості національної картини світу та акумулюють культурний досвід певного народу, що ускладнює їх передачу засобами іншої мови.

Проаналізовано роль когнітивних процесів у перекладацькій діяльності, зокрема механізми сприйняття, декодування та інтерпретації культурних смислів. З'ясовано, що ефективність перекладу етнокультурних реалій значною мірою залежить від рівня міжкультурної компетентності перекладача, його фонових знань, культурного досвіду та здатності здійснювати міжкультурне посередництво. Визначено вплив культурної дистанції, етноцентризму, культурних стереотипів і комунікативних бар'єрів на процес інтерпретації культурно специфічної інформації.

Окрему увагу приділено способам передачі етнокультурних реалій у перекладі. Обґрунтовано доцільність використання транслітерації, транскрипції, описового перекладу та функціональних аналогів залежно від комунікативної ситуації й особливостей цільової аудиторії. На матеріалі українських етнокультурних реалій (vyshyvanka, rushnyk, Maidan,

Holodomor, Azovstal, Bucha) продемонстровано специфіку відтворення національно маркованих одиниць в англomовному дискурсі. Доведено, що переклад етнокультурних реалій є складним когнітивним і культурним процесом, який потребує врахування мовних, психологічних та етнокультурних чинників для досягнення адекватного міжкультурного порозуміння.

Ключові слова: етнокультурні реалії, переклад, етнокультурна компетентність, міжкультурна комунікація, психологічні механізми, культурна ідентичність, когнітивні процеси, культурна пам'ять, міжкультурна компетентність, культурно маркована лексика.

Shostak Uliana Victorivna Ph.D. in Psychology, Associate Professor at the Department of Foreign Philology and Translation, Vinnytsia Institute of Trade and Economics of State University of Trade and Economics, Vinnytsia, <https://orcid.org/0000-0002-3258-2098>

Nataliia Tymoshchuk Ph.D. in Philology, Associate Professor at the Department of Foreign Philology and Translation, Vinnytsia Institute of Trade and Economics of State University of Trade and Economics, Vinnytsia, <https://orcid.org/0000-0001-5638-5825>

INTERPRETING ETHNOCULTURAL REALIA IN TRANSLATION: PSYCHOLOGICAL AND INTERCULTURAL DIMENSIONS

Abstract. The article examines the psychological mechanisms underlying the interpretation of ethnocultural realia in translation as an important factor in ensuring effective intercultural communication.

The relevance of the study is determined by the need for adequate rendering of culturally marked linguistic units in the context of increasing intercultural contact and globalization. Particular attention is paid to the analysis of ethnocultural realia as carriers of national and cultural information, historical memory, and cultural identity. It has been established that such linguistic units reflect the peculiarities of a nation's worldview and accumulate the cultural experience of a particular people, which complicates their transfer into another language.

The role of cognitive processes in translation activity is analyzed, with special emphasis on the mechanisms of perception, decoding, and interpretation of cultural meanings. The study reveals that the effectiveness of translating ethnocultural realia largely depends on the translator's intercultural competence, background knowledge, cultural experience, and ability to act as an intercultural mediator. The influence of cultural distance, ethnocentrism, cultural stereotypes,

and communicative barriers on the interpretation of culturally specific information is also examined.

Special attention is given to the methods of rendering ethnocultural realia in translation. The expediency of using transliteration, transcription, descriptive translation, and functional equivalents is determined by the communicative situation and the characteristics of the target audience. Based on an analysis of Ukrainian ethnocultural realia (*vyshyvanka*, *rushnyk*, *Maidan*, *Holodomor*, *Azovstal*, and *Bucha*), the study demonstrates the specific features of the reproduction of nationally marked lexical units in English-language discourse. It has been shown that translating ethnocultural realia is a complex cognitive and cultural process that requires consideration of linguistic, psychological, and ethnocultural factors to achieve adequate intercultural understanding.

Keywords: ethnocultural realia, translation, ethnocultural competence, intercultural communication, psychological mechanisms, cultural identity, cognitive processes, cultural memory, culturally marked vocabulary.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації, активізації міжнародних контактів та інтенсивного розвитку міжкультурної комунікації переклад набуває особливого значення як засіб забезпечення взаєморозуміння між представниками різних мовних і культурних спільнот. Перекладацька діяльність виходить за межі суто мовного посередництва та дедалі більше пов'язується з передаванням культурних смислів, цінностей, моделей поведінки й елементів національної картини світу.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема інтерпретації етнокультурних реалій, які репрезентують унікальний досвід певного народу та виступають носіями його історичної пам'яті, традицій і культурної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Етнокультурні реалії належать до мовних одиниць із високим рівнем культурної маркованості, оскільки відображають специфічні явища матеріальної та духовної культури, властиві конкретній етнічній спільноті. Їхня семантика не обмежується денотативним значенням, а включає широкий спектр асоціативних, символічних і емоційно-оцінних компонентів. Саме тому переклад таких одиниць потребує не лише лінгвістичної, а й психологічної інтерпретації, що передбачає залучення когнітивних механізмів сприйняття, розуміння та відтворення культурної інформації.

Як зазначають О. П. Матузкова та В. В. Марченко, реалії є одним із найскладніших об'єктів перекладацької діяльності, оскільки поєднують мовний і культурний компоненти та виступають носіями національно специфічної інформації [14].

Складність перекладу етнокультурних реалій зумовлюється також тим, що їхнє адекватне відтворення залежить від рівня міжкультурної компетентності перекладача, його фонових знань, культурного досвіду та здатності до інтерпретації іншомовної картини світу. У цьому контексті перекладач виступає не лише мовним посередником, а й культурним медіатором, який забезпечує взаємодію різних систем цінностей і смислів. На важливості міжкультурної компетентності як складової професійної підготовки перекладача наголошують М. Л. Іваницька [9], Г. Ю. Кравченко та Лю Яньші [11], а також Е. Е. Івашкевич [7].

Психологічний аспект інтерпретації етнокультурних реалій безпосередньо пов'язаний із процесами сприйняття, декодування та осмислення культурно маркованої інформації. Під час перекладу відбувається складна когнітивна діяльність, у межах якої перекладач співвідносить нову інформацію з наявними знаннями, формує ментальні репрезентації культурних явищ і здійснює вибір перекладацьких стратегій. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від рівня сформованості етнокультурної ідентичності, культурної чутливості та здатності до міжкультурного розуміння. Вагомий внесок у дослідження психологічних аспектів етнічної та національної ідентичності зробили В. В. Предко [15], О. О. Шакурова [18], О. М. Лисенко [12], а також сучасні дослідники процесів трансформації української ідентичності в умовах суспільних змін і війни Г. Богданович [2], С. Бойко [3] та В. Коцур [10].

Особливого значення проблема перекладу етнокультурних реалій набуває в сучасному українському контексті. Після початку повномасштабної російсько-української війни значна кількість українських культурних понять, історичних символів та суспільно значущих реалій увійшла до міжнародного інформаційного простору. Такі одиниці, як *Maidan*, *Holodomor*, *vyshyvanka*, *hromada*, *Azovstal* або *Bucha*, стали не лише елементами мовної системи, а й важливими маркерами української культурної пам'яті та національної ідентичності. Їхній переклад англійською мовою вимагає врахування не лише лексичного значення, а й широкого етнокультурного та психологічного контексту.

Мета статті. Метою статті є дослідження психологічних механізмів інтерпретації етнокультурних реалій у перекладі та визначення їхньої ролі у процесі міжкультурної комунікації.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань: проаналізувати теоретичні підходи до розуміння етнокультурних реалій у сучасному мовознавстві та перекладознавстві; охарактеризувати етнокультурні реалії як носії культурної інформації та елементи національної картини світу; визначити психологічні механізми сприйняття

та інтерпретації культурно маркованих одиниць у перекладацькій діяльності; дослідити психологічні труднощі, що виникають під час перекладу етнокультурних реалій; проаналізувати особливості використання перекладацьких стратегій при відтворенні етнокультурних реалій в українсько-англійській та англо-українській мовних парах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній лінгвістиці та перекладознавстві особливу увагу приділено вивченню мовних одиниць, що відображають національно-культурну специфіку певного народу. До таких одиниць належать етнокультурні реалії, що репрезентують явища матеріальної та духовної культури, історичний досвід, традиції, соціальні інститути та особливості світосприйняття конкретної етнічної спільноти. У процесі міжкультурної комунікації саме реалії часто стають носіями найбільш концентрованої культурної інформації, що зумовлює підвищений інтерес до їхнього дослідження в межах сучасного перекладознавства.

У науковій літературі поняття «реалія» трактується як мовна одиниця, що позначає предмети, явища або поняття, властиві певному народові та відсутні або недостатньо представлені в культурному досвіді іншої мовної спільноти. Такі одиниці є культурно маркованими й нерозривно пов'язані з національним контекстом їхнього функціонування. Як зазначає О. І. Дуда, реалії виступають важливим елементом лінгвокраїнознавчої інформації, оскільки забезпечують збереження культурної своєрідності тексту та сприяють формуванню цілісного уявлення про культуру народу-носія мови [6].

Особливість етнокультурних реалій полягає в тому, що вони не лише називають певний об'єкт чи явище, а й акумулюють широкий комплекс культурних асоціацій. Значення таких одиниць формується під впливом історичного розвитку народу, його ціннісних орієнтацій, соціального досвіду та культурної пам'яті. Саме тому етнокультурні реалії нерідко виходять за межі звичайної номінації та набувають символічного значення. Наприклад, такі українські поняття, як *вишиванка*, *рушник*, *кобзар*, *громада*, асоціюються не лише з конкретними предметами чи соціальними явищами, а й із національною традицією, колективною пам'яттю та культурною ідентичністю українців.

У сучасному перекладознавстві проблему реалій розглядають передусім у контексті міжкультурної взаємодії. О. П. Матузкова та В. В. Марченко наголошують, що реалії належать до категорії безеквівалентної лексики та становлять одну з найскладніших груп одиниць для перекладу через поєднання мовного й культурного компонентів значення [14]. Дослідниці підкреслюють, що перекладачеві необхідно враховувати не лише предметно-логічний зміст реалії, а й культурний контекст її

функціонування, адже саме він забезпечує адекватне сприйняття тексту представниками іншої культури.

Науковці пропонують різні підходи до класифікації реалій. Найчастіше їх поділяють на історичні, суспільно-політичні, побутові, етнографічні, географічні та культурно-мистецькі. Такий поділ дозволяє систематизувати культурно марковану лексику та визначити особливості її функціонування в різних типах текстів. Водночас сучасні дослідження дедалі частіше акцентують увагу не стільки на формальній класифікації реалій, скільки на їхній ролі у процесі міжкультурного смислотворення [14].

Важливим аспектом дослідження етнокультурних реалій є їхній зв'язок із концепцією мовної картини світу. Кожна національна мова відображає специфічний спосіб осмислення дійсності, вироблений певною культурою впродовж історичного розвитку. Через систему реалій мова фіксує унікальні елементи культурного досвіду народу та передає їх наступним поколінням. У зв'язку з цим етнокультурні реалії можна розглядати як своєрідні культурні маркери, що репрезентують особливості національного світобачення та формують уявлення про культурну ідентичність мовної спільноти.

На думку О. В. Бондарчук та Н. В. Лисецької, переклад культурно маркованих елементів передбачає не механічне відтворення лексичних значень, а здійснення культурного трансферу, у процесі якого відбувається перенесення культурних смислів з однієї мовної системи в іншу [4]. У такому випадку перекладач виступає посередником між культурами та забезпечує можливість адекватного сприйняття культурно специфічної інформації іншомовним реципієнтом.

Етнокультурні реалії є особливим типом мовних одиниць, які поєднують номінативну, культуроносну та символічну функції. Вони репрезентують специфічні елементи національної культури, слугують засобом збереження колективної пам'яті та відіграють важливу роль у формуванні культурної ідентичності. Саме ця багатокомпонентність зумовлює складність їхнього перекладу та потребу враховувати не лише мовні, а й психологічні механізми інтерпретації культурної інформації.

Багаторівнева природа етнокультурних реалій зумовлює складний характер їхнього сприйняття й осмислення в процесі міжкультурної комунікації. На відміну від загальноновживаної лексики, такі одиниці містять значний обсяг прихованої культурної інформації, яка не завжди є очевидною для представників інших мовних спільнот. У зв'язку з цим переклад етнокультурних реалій передбачає не лише встановлення мовних відповідників, а й здійснення складної когнітивної діяльності, спрямованої на декодування культурних смислів та їх подальшу адаптацію до іншої культурної системи.

Сучасні психолінгвістичні та когнітивні дослідження розглядають переклад як особливий вид інтелектуальної діяльності, у процесі якої відбувається безперервна взаємодія мовних знань, культурного досвіду та психологічних механізмів обробки інформації. Перекладач не лише сприймає текст оригіналу, а й формує його внутрішню когнітивну модель, співвідносячи нову інформацію з уже наявними знаннями та уявленнями про світ. Як зазначає Е. Е. Івашкевич, професійна діяльність перекладача передбачає складний процес інтерпретації смислу, що ґрунтується на взаємодії когнітивних, комунікативних та особистісних чинників [7].

Первинним етапом інтерпретації етнокультурної реальності є її сприйняття. На цьому рівні перекладач ідентифікує мовну одиницю як носія культурно значущої інформації та співвідносить її з відповідними знаннями, що зберігаються у довготривалій пам'яті. Ефективність такого процесу значною мірою залежить від обсягу фонових знань перекладача та рівня його етнокультурної обізнаності. Якщо реальність належить до знайомого культурного простору, її інтерпретація відбувається досить швидко завдяки активації наявних когнітивних схем. У разі недостатньої обізнаності виникає потреба в додатковому аналізі культурного контексту та пошуку прихованих смислових компонентів.

У процесі декодування культурної інформації важливу роль відіграють ментальні репрезентації — внутрішні когнітивні моделі, за допомогою яких людина структурує й осмислює отриману інформацію. Формування таких репрезентацій здійснюється на основі попереднього досвіду, культурних знань та індивідуальних особливостей особистості. Саме тому одна й та сама етнокультурна реальність може викликати різні асоціації та інтерпретації у представників різних культур. Д. Катан підкреслює, що сприйняття культурно маркованої інформації відбувається через систему культурних фільтрів, які визначають способи інтерпретації соціальної та мовної реальності [21].

Значний вплив на процес інтерпретації справляє також етнокультурна ідентичність перекладача. Як свідчать дослідження В. В. Предка, етнологічна ідентичність є важливим психологічним механізмом, що визначає особливості сприйняття культурних символів, традицій і цінностей власної спільноти [15; 16]. Відповідно, перекладач сприймає культурно марковані одиниці не як нейтральні мовні знаки, а як елементи певної системи культурних координат, із якою він тією чи іншою мірою отожднює себе.

У цьому контексті особливої ваги набуває міжкультурна компетентність, що забезпечує здатність особистості розуміти іншу культуру та ефективно взаємодіяти з її представниками. М. Л. Іваницька розглядає

міжкультурну компетентність перекладача як інтегративну характеристику, що поєднує мовні знання, культурну обізнаність, комунікативні навички та готовність до міжкультурного діалогу [9]. Саме вона створює психологічні передумови для адекватної інтерпретації етнокультурних реалій і мінімізації можливих комунікативних непорозумінь.

Водночас успішна інтерпретація етнокультурних реалій значною мірою залежить від обсягу фонових знань перекладача та його здатності співвідносити мовну інформацію з відповідним культурним контекстом. Фонові знання формуються впродовж тривалого процесу соціалізації особистості та охоплюють історичний досвід, систему цінностей, культурні норми, традиції й символи певної спільноти. Саме вони забезпечують можливість адекватного розуміння культурно маркованих одиниць, які часто містять значно більше інформації, ніж це відображено у їхньому безпосередньому лексичному значенні.

У процесі перекладу етнокультурних реалій перекладач постійно звертається до власної системи знань, використовуючи її як основу для інтерпретації іншомовного повідомлення. У цьому контексті особливого значення набуває лінгвокраїнознавча компетентність, яка передбачає знання культурних особливостей країни, історичних подій, соціальних реалій і специфіки функціонування національно маркованої лексики. На думку С. М. Рибачок та О. І. Дуди, саме лінгвокраїнознавча компетентність дозволяє перекладачеві адекватно розпізнавати культурно значущі елементи тексту та здійснювати їхню ефективну передачу іншою мовою [17].

Вагомим чинником інтерпретації етнокультурних реалій є також попередній культурний досвід особистості. Досвід формує систему когнітивних схем, через які людина сприймає й оцінює інформацію. З цієї причини представники різних культур можуть по-різному інтерпретувати одні й ті самі символи, образи або культурні концепти. Як зазначає Дж. Беррі, культурне середовище істотно впливає на процеси пізнання та формування уявлень про соціальну реальність, а відмінності між культурами безпосередньо відображаються в механізмах сприйняття й інтерпретації інформації [19].

Психологічна складність перекладу етнокультурних реалій посилюється наявністю явища культурної дистанції. Під культурною дистанцією зазвичай розуміють ступінь відмінності між цінностями, нормами поведінки, моделями мислення та способами організації соціального життя різних культур. Чим більшою є така дистанція, тим складнішим стає процес міжкультурного порозуміння та інтерпретації культурно специфічних елементів. Особливо виразно це проявляється під час перекладу понять, які не мають прямих відповідників у культурі реципієнта.

У таких ситуаціях перекладач стикається з явищем культурних лакун, тобто відсутністю в іншій культурі понять, аналогічних тим, що існують у культурі оригіналу. Саме тому переклад етнокультурних реалій часто виходить за межі звичайного пошуку лексичного відповідника й потребує реконструкції культурного смислу. О. В. Бондарчук та Н. В. Лисецька зазначають, що передача культурно маркованих одиниць фактично являє собою процес культурного трансферу, у межах якого відбувається перенесення не лише мовної, а й концептуальної інформації між різними культурними системами [4].

Окрему проблему становить вплив етноцентризму на процес інтерпретації. Етноцентризм проявляється у схильності оцінювати іншу культуру крізь призму власних культурних норм і цінностей. Такий механізм є природним для людини, проте в перекладацькій діяльності він може призводити до спотворення смислів і виникнення міжкультурних непорозумінь. На думку М. Вурам, успішна міжкультурна комунікація можлива лише за умови розвитку здатності до критичного осмислення власних культурних установок та відкритості до іншої культурної перспективи [20].

Не менш важливим психологічним чинником є наявність культурних стереотипів. Стереотипи дозволяють швидко орієнтуватися в соціальному середовищі, проте водночас можуть спрощувати або викривляти сприйняття культурної реальності. У перекладацькій практиці це може призводити до поверхового трактування культурно специфічних понять або втрати їхнього глибинного смислового наповнення. Саме тому сучасна перекладацька освіта дедалі більше орієнтується на розвиток міжкультурної чутливості та здатності до рефлексивного аналізу культурних явищ [20].

Дослідження Е. Е. Івашкевича свідчать, що високий рівень міжкультурної компетентності сприяє формуванню гнучких когнітивних стратегій, необхідних для роботи з культурно маркованою інформацією [8]. Така компетентність дозволяє перекладачеві не лише правильно розуміти зміст етнокультурної реалії, а й прогнозувати можливі труднощі її сприйняття представниками іншої культури. У такому випадку перекладач отримує можливість свідомо обирати оптимальну стратегію перекладу залежно від комунікативної ситуації та потреб цільової аудиторії.

Інтерпретація етнокультурних реалій є складним психолінгвістичним процесом, що ґрунтується на взаємодії когнітивних механізмів, культурного досвіду, етнокультурної ідентичності та міжкультурної компетентності перекладача. Саме ці чинники визначають успішність подальшого вибору перекладацьких рішень і безпосередньо впливають на ефективність передачі культурно значущої інформації у міжкультурній комунікації.

Психологічні особливості сприйняття та інтерпретації етнокультурних реалій безпосередньо відображаються на виборі способів їх перекладу. Після етапу декодування культурного змісту перекладачеві необхідно ухвалити рішення щодо форми передачі етнокультурної інформації в мові перекладу. На цьому етапі відбувається поєднання когнітивних процесів розуміння з практичними перекладацькими навичками, що забезпечує досягнення комунікативної мети тексту.

У сучасному перекладознавстві відсутній універсальний спосіб передавання етнокультурних реалій. Вибір перекладацького рішення залежить від багатьох чинників, серед яких особливого значення набувають ступінь культурної специфічності реалії, рівень обізнаності цільової аудиторії, жанрові особливості тексту та комунікативна ситуація. Як зазначає О. І. Дуда, переклад реалій передбачає пошук оптимального балансу між збереженням національно-культурної своєрідності оригіналу та забезпеченням зрозумілості тексту для іншомовного читача [6].

Одним із найпоширеніших способів передачі етнокультурних реалій є транслітерація та транскрипція. Ці прийоми дозволяють максимально зберегти національний колорит оригіналу, відтворюючи форму культурно маркованої одиниці засобами мови перекладу. Саме тому в англomовному інформаційному просторі широко використовуються такі форми, як *Maidan*, *Holodomor*, *hromada*, *vyshyvanka* або *rushnyk*. У подібних випадках перекладач свідомо відмовляється від пошуку повного семантичного відповідника, оскільки вважає важливішим збереження культурної унікальності поняття. Такі рішення особливо характерні для перекладу українських культурних реалій, які не мають прямих аналогів в англomовній культурі [14].

Разом із тим, механічне відтворення форми слова не завжди забезпечує його адекватне розуміння реципієнтом. Унаслідок цього перекладачі нерідко використовують описовий переклад, який дозволяє розкрити зміст культурно специфічного поняття шляхом пояснення його основних ознак. З позицій психології міжкультурної комунікації такий підхід сприяє формуванню більш повної ментальної репрезентації незнайомого культурного явища у свідомості адресата. Як підкреслюють О. П. Матузкова та В. В. Марченко, описовий переклад особливо ефективний у випадках, коли реалія містить значний обсяг культурної інформації, який залишається недоступним для іншомовного читача без додаткових пояснень [14].

Ще одним поширеним способом передачі етнокультурних реалій є використання функціонального аналога. Такий підхід передбачає заміну культурно специфічної одиниці поняттям, яке виконує подібну функцію в

культури реципієнта. Попри очевидну комунікативну зручність, цей спосіб пов'язаний із ризиком часткової втрати національно-культурної специфіки. Саме тому сучасні дослідники дедалі частіше наголошують на необхідності обережного використання функціональних аналогів, особливо під час перекладу текстів, у яких етнокультурна складова має вагоме значення [4].

З погляду когнітивної психології вибір перекладацької стратегії є результатом складного процесу оцінювання потенційної реакції цільової аудиторії. Перекладач фактично прогнозує, наскільки успішно читач зможе інтерпретувати певну реалію та які асоціації вона викличе в його свідомості. Д. Katan розглядає цей процес як взаємодію різних культурних фільтрів, через які проходить інформація на шляху від автора до читача [21]. Перекладач при цьому виконує функцію культурного медіатора, який не лише передає інформацію, а й забезпечує її адаптацію до нової культурної системи.

Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах сучасного українського дискурсу. Після початку повномасштабної війни низка українських культурних і суспільно значущих понять стала активно використовуватися в англomовних медіа без перекладу. Такі номінації, як *Maidan*, *Holodomor*, *Azovstal* або *Bucha*, поступово набувають статусу міжнародно впізнаваних культурних маркерів. Як свідчать дослідження О. А. Бабелюк та О. В. Коляси, сучасний англomовний медіадискурс активно залучає українські реалії для формування нових смислових моделей інтерпретації подій російсько-української війни [1]. Унаслідок цього окремі українські етнокультурні реалії починають функціонувати не лише як мовні одиниці, а й як елементи глобального інформаційного простору.

У цьому контексті особливого значення набуває міжкультурна компетентність перекладача. Саме вона забезпечує здатність оцінити культурну цінність реалії, визначити ступінь її зрозумілості для іншомовного адресата та обрати оптимальний спосіб передачі. На думку М. Л. Іваницької, перекладач повинен володіти не лише мовними знаннями, а й умінням інтерпретувати культурні смисли та здійснювати міжкультурне посередництво [9]. Подібну позицію підтримують Г. Ю. Кравченко та Лю Яньші розглядають міжкультурну компетентність як одну з основних умов успішної професійної діяльності перекладача [11].

Вибір способу перекладу етнокультурних реалій визначається не лише лінгвістичними характеристиками тексту, а й складним комплексом психологічних чинників. Рівень міжкультурної компетентності, обсяг фонових знань, особливості когнітивної обробки інформації та здатність прогнозувати реакцію іншомовної аудиторії безпосередньо впливають на ефективність передачі культурно значущих смислів. Саме тому аналіз

конкретних прикладів перекладу етнокультурних реалій дає змогу глибше зрозуміти механізми взаємодії мови, культури та психології в процесі міжкультурної комунікації.

Особливо виразно взаємодія мовних, культурних і психологічних чинників простежується під час перекладу українських етнокультурних реалій, які в умовах сучасної міжкультурної комунікації дедалі частіше виходять за межі національного мовного простору. Такі одиниці, як *vyshyvanka*, *rushnyk*, *hromada*, *Maidan*, *Holodomor*, *Azovstal*, *Bucha*, функціонують не лише як номінації окремих предметів, явищ чи подій, а як знаки культурної пам'яті, історичного досвіду та національної ідентичності. Їх переклад потребує не буквального відтворення значення, а глибшої інтерпретації смислового, символічного й емоційного навантаження.

Однією з найбільш показових українських етнокультурних реалій є *vyshyvanka*, яка в англомовному дискурсі найчастіше передається шляхом транслітерації — *vyshyvanka*. Такий спосіб перекладу дає змогу зберегти національну форму слова й підкреслити його належність до українського культурного простору. Водночас для іншомовного реципієнта сама транслітерована форма не розкриває повного культурного змісту поняття. Для українця *vyshyvanka* асоціюється не лише з елементом традиційного одягу, а й із родовою пам'яттю, символікою орнаменту, національною гідністю та культурною тяглістю. Саме тому в англомовному тексті доцільним є комбінований спосіб перекладу: *vyshyvanka, a traditional Ukrainian embroidered shirt*. Такий варіант поєднує збереження культурного маркера з його семантичним поясненням. Це відповідає положенню О. П. Матузкової та В. В. Марченко зазначає, що переклад реалій має враховувати не лише мовний, а й культурний компонент значення [14].

Подібний механізм спостерігається і при перекладі реалії *rushnyk*. Англійський відповідник *ritual towel* або *embroidered ritual cloth* лише частково передає зміст цього поняття, оскільки в українській культурі *rushnyk* пов'язаний із родинними обрядами, весільною символікою, благословенням, пам'яттю роду та сакральним простором дому. Якщо перекладач обирає лише функціональний опис, наприклад *towel*, відбувається суттєва втрата культурного змісту. У цьому випадку реципієнт сприймає предмет побутово, тоді як в українській культурі він має символічне й ритуальне значення. Тому більш адекватним є описовий або комбінований переклад: *rushnyk, a traditional Ukrainian embroidered ritual cloth*. Така тактика дозволяє зберегти етнокультурну специфіку й водночас забезпечити зрозумілість для іншомовного читача. О. І. Дуда наголошує, що переклад лінгвокраїнознавчих реалій потребує збереження культурної інформації, що стоїть за мовною одиницею [6].

Іншого типу інтерпретації потребує реалія *hromada*. На перший погляд її можна передати англійським словом *community*, однак такий відповідник не завжди є повним. Українське поняття *громада* містить не лише значення спільноти, а й ідею локальної самоорганізації, відповідальності, взаємодопомоги та громадянської участі. У сучасному українському контексті це поняття набуло також адміністративного й соціального значення, пов'язаного з процесами децентралізації та місцевого самоврядування. Тому залежно від контексту можливими є варіанти *hromada*, *local community*, *municipality* або комбінована форма *hromada, a Ukrainian local community*. Психологічна складність цієї реалії полягає в тому, що іншомовний читач може сприймати її через власні культурні моделі поняття “community”, не усвідомлюючи української історичної та соціальної специфіки. У цьому контексті особливо важливою стає міжкультурна компетентність перекладача, про яку пише М. Л. Іваницька [9], Г. Ю. Кравченко та Лю Яньші [11].

Реалія *Maidan* має ще складнішу структуру, оскільки вона поєднує просторове, історичне, політичне та символічне значення. У буквальному значенні *майдан* можна перекласти як *square*. Однак після подій Революції гідності слово *Maidan* набуло статусу символу громадянського спротиву, свободи, гідності та національного самоусвідомлення [2]. Переклад *Maidan* як *Independence Square* або *square* можливий лише у вузькому топографічному контексті. У суспільно-політичному й культурному дискурсі доцільніше зберігати транслітеровану форму *Maidan*, оскільки вона вже стала міжнародно впізнаваним маркером українського досвіду боротьби за демократичні цінності. Така стратегія підтримує культурну ідентичність тексту й не зводить складний історичний феномен до нейтральної просторової назви. Це узгоджується з дослідженнями Г. Богдановича, С. Бойка та В. Коцура, які підкреслюють роль суспільних подій і культурних символів у трансформації української ідентичності в умовах війни та суспільних викликів [10].

Особливого психологічного навантаження набуває реалія *Holodomor*. У сучасному англomовному дискурсі найчастіше використовується саме транслітерована форма *Holodomor*, інколи з поясненням *the man-made famine in Soviet Ukraine in 1932–1933*. Такий спосіб перекладу є виправданим, оскільки слово позначає унікальну історичну трагедію українського народу, яка не може бути повністю інтерпретована загальним словосполученням *famine* або *Great Famine*. Переклад лише як *famine* нейтралізує національно-історичну специфіку та зменшує силу культурної пам'яті, закладеної в цьому понятті. У психологічному плані *Holodomor* активізує колективну травматичну пам'ять, пов'язану з досвідом втрати,

насильства та боротьби за історичну правду. Відповідно, збереження транслітерованої форми є не лише мовним, а й етичним перекладацьким рішенням.

Аналогічний механізм простежується при функціонуванні реалій *Azovstal* і *Bucha* в англomовному медіадискурсі. Формально це власні назви: промисловий об'єкт і місто. Проте в умовах російсько-української війни вони набули символічного значення. *Azovstal* почала сприйматися як символ стійкості, оборони, жертвовності та незламності, тоді як *Bucha* — як символ воєнного злочину, травми та пам'яті про цивільних жертв. У цьому випадку переклад не потребує заміни чи адаптації назви, але потребує контекстуального супроводу. Англomовний реципієнт може розпізнати назву, однак без належного культурно-історичного контексту не завжди здатний інтерпретувати її повне психологічне навантаження. Через що в медійному або науковому тексті доречно використовувати пояснювальні конструкції: *Azovstal, - a symbol of Ukrainian resistance; Bucha, - a symbol of Russian war crimes against civilians*. Дослідження О. А. Бабелюк та О. В. Коляси підтверджує, що мовні номінації, пов'язані з російсько-українською війною, в англomовному медіадискурсі виконують не лише інформаційну, а й ідеологічну та інтерпретаційну функції [1].

Аналіз українських етнокультурних реалій засвідчує, що найефективнішими у їх перекладі часто є не ізолювані, а комбіновані стратегії. Транслітерація дозволяє зберегти національний колорит і культурну ідентичність поняття, тоді як описовий компонент забезпечує його зрозумілість для іншомовного адресата. Функціональний аналог може бути доречним лише тоді, коли культурна специфіка не є вагомою для змісту тексту. У випадках, коли реалія має символічне, історичне або травматичне значення, надмірна адаптація може призвести до втрати її етнокультурної глибини.

З психологічного погляду перекладацьке рішення визначається не лише мовною формою реалії, а й очікуваним способом її сприйняття реципієнтом.

Перекладач повинен передбачити, які смисли будуть активізовані в іншомовного читача, які фонові знання йому доступні, а які потребують пояснення. З цієї причини переклад етнокультурних реалій є процесом когнітивного, культурного й етичного вибору. Він вимагає від перекладача здатності одночасно зберігати культурну ідентичність оригіналу та забезпечувати адекватне розуміння тексту в іншій культурі. Як слушно зазначає D. Katan, перекладач у таких ситуаціях, виконує роль культурного медіатора, який працює не лише з мовами, а й із системами культурних смислів [21].

Проведене дослідження дало змогу комплексно проаналізувати психологічні механізми інтерпретації етнокультурних реалій у перекладі та визначити їхню роль у забезпеченні ефективної міжкультурної комунікації. Встановлено, що етнокультурні реалії є особливими мовними одиницями, які поєднують номінативну, культуроносну та символічну функції. Вони акумулюють історичний досвід народу, відображають особливості національної картини світу та є важливими маркерами культурної ідентичності [14].

З'ясовано, що процес інтерпретації етнокультурних реалій має складний психолінгвістичний характер і ґрунтується на взаємодії когнітивних, культурних та особистісних чинників. Сприйняття культурно маркованих одиниць передбачає активізацію фонових знань, формування ментальних репрезентацій, декодування культурних смислів та їх співвіднесення з попереднім культурним досвідом перекладача. Важливу роль у цьому процесі відіграють етнокультурна ідентичність, культурна пам'ять і система цінностей особистості [16].

Доведено, що ефективність інтерпретації етнокультурних реалій значною мірою залежить від рівня міжкультурної компетентності перекладача. Саме міжкультурна компетентність забезпечує здатність адекватно розуміти культурно специфічну інформацію, враховувати особливості іншої культури та прогнозувати можливі труднощі її сприйняття іншомовною аудиторією [8]. Водночас на процес перекладу можуть впливати такі психологічні чинники, як культурна дистанція, етноцентризм, культурні стереотипи та недостатність фонових знань, що нерідко стають причинами міжкультурних комунікативних бар'єрів.

Аналіз перекладу українських етнокультурних реалій засвідчив, що найбільш ефективними способами їх передачі є транслітерація, описовий переклад і комбіновані перекладацькі стратегії. Встановлено, що використання лише функціональних аналогів не завжди забезпечує повне відтворення культурного змісту реалії та може призвести до втрати її символічного значення. Натомість поєднання транслітерації з пояснювальним компонентом дозволяє одночасно зберегти національно-культурну специфіку поняття та забезпечити його зрозумілість для представників іншої культури [14].

Дослідження також підтвердило, що сучасні українські етнокультурні реалії, зокрема *Maidan*, *Holodomor*, *Azovstal*, *Bucha*, функціонують не лише як мовні одиниці, а й як носії колективної пам'яті, національної ідентичності та суспільно значущих смислів [2]. Їхній переклад потребує врахування не лише мовних, а й психологічних та культурних чинників, оскільки саме вони визначають особливості сприйняття цих понять у міжнародному інформаційному просторі [1].

Переклад етнокультурних реалій є складним процесом міжкультурного посередництва, у якому мовні знання поєднуються з психологічними механізмами сприйняття та інтерпретації культурної інформації. Результати дослідження підтверджують, що успішна передача етнокультурних смислів неможлива без належного рівня етнокультурної та міжкультурної компетентності перекладача.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні психолінгвістичних особливостей сприйняття українських етнокультурних реалій представниками різних мовних спільнот, а також у дослідженні впливу цифрового медіапростору на формування нових моделей інтерпретації культурно маркованої лексики в умовах сучасної міжкультурної комунікації.

Література:

1. Бабелюк О. А., Коляса О. В. Функціонування концепту RUSSIA–UKRAINE CRISIS у сучасному англомовному медіадискурсі / О. А. Бабелюк, О. В. Коляса // *Modern Philology and Translation Studies: Scientific Monograph*. – Riga : Baltic Research Institute of Transformation Economic Area Problems, 2022. – С. 1–23.
2. Богданович Г. Трансформація української національної ідентичності в умовах російсько-української війни / Г. Богданович // *Українознавство*. – 2024. – № 3(92). – С. 44–56.
3. Бойко С. Формування національної ідентичності української молоді в умовах російсько-української війни / С. Бойко // *Українознавчий альманах*. – 2022. – Т. 30. – С. 17–22.
4. Бондарчук О. В., Лисецька Н. В. Концептуальний переклад: до питання трансферу культурно маркованих текстових елементів (німецька та українська мови) / О. В. Бондарчук, Н. В. Лисецька // *Актуальні питання іноземної філології*. – 2021. – № 13. – С. 33–39.
5. Джурило А. П., Комар О. В. Формування міжкультурної компетентності майбутніх філологів у процесі навчання перекладознавства / А. П. Джурило, О. В. Комар // *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. – 2025. – Вип. 2. – С. 76–84.
6. Дуда О. І. Переклад лінгвокраїнознавчих реалій / О. І. Дуда // *Нова філологія*. – 2021. – № 82. – С. 74–79.
7. Івашкевич Е. Е. Психологічна структура професійної компетентності майбутнього перекладача / Е. Е. Івашкевич // *Проблеми сучасної психології*. – 2021. – Вип. 54. – С. 57–77.
8. Івашкевич Е. Е. Психологія оволодіння міжкультурною компетентністю майбутніми перекладачами / Е. Е. Івашкевич // *Проблеми сучасної психології*. – 2023. – Вип. 60. – С. 30–50.
9. Іваницька М. Л. Міжкультурна компетентність перекладача у вимірі українсько-німецьких літературних взаємин / М. Л. Іваницька // *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. – 2022. – № 202. – С. 44–53.
10. Коцур В. Українська ідентичність в умовах «гібридної» війни Російської Федерації проти України / В. Коцур // *Society. Document. Communication*. – 2021. – № 13. – С. 83–105.1.

11. Кравченко Г. Ю., Лю Яньші. Сутність і структура міжкультурної компетентності майбутніх перекладачів / Г. Ю. Кравченко, Яньші Лю // Імідж сучасного педагога. – 2021. – № 2(197). – С. 42–46.
12. Лисенко О. М. Етнічна самосвідомість та ідентичність особистості у поліетнічному просторі сучасного світу: етнопсихологічний підхід до проблеми / О. М. Лисенко // Освітній простір України. – 2020. – Вип. 9. – С. 18–24.
13. Матвієнко О. В., Чжан Цзін. Особливості формування міжкультурної компетентності у майбутніх учителів іноземних мов у контексті трансформацій сучасної педагогічної освіти / О. В. Матвієнко, Чжан Цзін // Освітньо-науковий простір. – 2025. – Вип. 8(1). – Т. 2. – С. 91–103.
14. Матузкова О. П., Марченко В. В. Проблематика дослідження реалій у сучасному українському перекладознавстві / О. П. Матузкова, В. В. Марченко // Записки з романо-германської філології. – 2024. – № 2(53). – С. 84–100.
15. Предко В. В. Психологічний вимір етнонаціональної ідентичності / В. В. Предко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія». – 2018. – № 7. – С. 100–107.
16. Предко В. В. Психологічні особливості етнонаціональної ідентичності особистості : дис. ... д-ра філософії : 053 Психологія / В. В. Предко. – Острог, 2020. – 195 с.
17. Рибачок С. М., Дуда О. І. Лінгвокраїнознавча компетенція перекладача / С. М. Рибачок, О. І. Дуда // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологія. – 2023. – Т. 17(85). – С. 234–237.
18. Шакурова О. О. Вплив етнічної ідентичності на збереження та розвиток української етнокультурної самобутності / О. О. Шакурова // Українознавство. – 2020. – № 3(76). – С. 201–212.
19. Berry J. W. *Cross-Cultural Psychology: Research and Applications* / J. W. Berry. – 3rd ed. – Cambridge : Cambridge University Press, 2018. – 456 p.
20. Byram M. *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence: Revisited* / M. Byram. – 2nd ed. – Bristol : Multilingual Matters, 2020. – 168 p.
21. Katan D. *Translating Cultures: An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators* / D. Katan. – 3rd ed. – London : Routledge, 2021. – 432 p.

References:

1. Babeliuk, O.A., & Koliassa, O.V. (2022). Funktsionuvannia kontseptu RUSSIA–UKRAINE CRISIS u suchasnomu anhlo movnomu mediadyskursi [Functioning of the concept RUSSIA–UKRAINE CRISIS in contemporary English-language media discourse]. In *Modern Philology and Translation Studies: Scientific Monograph* (pp. 1–23) [in Ukrainian].
2. Bohdanovych, H. (2024). Transformatsiia ukrainskoi natsionalnoi identychnosti v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Transformation of Ukrainian national identity under the conditions of the Russian-Ukrainian war]. *Ukrainoznavstvo – Ukrainian Studies*, 3(92), 44–56 [in Ukrainian].
3. Boiko, S. (2022). Formuvannia natsionalnoi identychnosti ukrainskoi molodi v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Formation of national identity of Ukrainian youth under the conditions of the Russian-Ukrainian war]. *Ukrainoznavchyi almanakh – Ukrainian Studies Almanac*, 30, 17–22 [in Ukrainian].
4. Bondarchuk, O.V., & Lysetska, N.V. (2021). Kontseptualnyi pereklad: do pytannia transferu kulturno markovanykh tekstovyykh elementiv (nimetska ta ukrainska movy) [Conceptual translation: On the transfer of culturally marked textual elements (German and

Ukrainian languages)]. *Aktualni pytannia inozemnoi filolohii – Current Issues of Foreign Philology*, 13, 33–39 [in Ukrainian].

5. Dzhurylo, A.P., & Komar, O.V. (2025). Formuvannia mizhkulturnoi kompetentnosti maibutnikh filolohiv u protsesi navchannia perekladoznavstva [Formation of intercultural competence of future philologists in the process of translation studies training]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu – Collection of Scientific Papers of Uman State Pedagogical University*, 2, 76–84 [in Ukrainian].

6. Duda, O.I. (2021). Pereklad linhvokrainoznavchykh realii [Translation of linguistic and cultural realia]. *Nova filolohiia – New Philology*, 82, 74–79 [in Ukrainian].

7. Ivashkevych, E.E. (2021). Psykholohichna struktura profesiinoi kompetentnosti maibutnoho perekladacha [Psychological structure of professional competence of a future translator]. *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of Modern Psychology*, 54, 57–77 [in Ukrainian].

8. Ivashkevych, E.E. (2023). Psykholohiia ovobodinnia mizhkulturnoiu kompetentnistiu maibutnimy perekladachamy [Psychology of acquiring intercultural competence by future translators]. *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of Modern Psychology*, 60, 30–50 [in Ukrainian].

9. Ivanytska, M.L. (2022). Mizhkulturna kompetentnist perekladacha u vymiri ukrainsko-nimetskykh literaturnykh vzaiemyn [Translator's intercultural competence in the dimension of Ukrainian-German literary relations]. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky – Scientific Notes. Series: Philological Sciences*, 202, 44–53 [in Ukrainian].

10. Kotsur, V. (2021). Ukrainska identychnist v umovakh «hibrydnoi» viiny Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy [Ukrainian identity under the conditions of the Russian Federation's hybrid war against Ukraine]. *Society. Document. Communication*, 13, 83–105 [in Ukrainian].

11. Kravchenko, H.Yu., & Liu Yanshi. (2021). Sutnist i struktura mizhkulturnoi kompetentnosti maibutnikh perekladachiv [Essence and structure of intercultural competence of future translators]. *Imidzh suchasnoho pedahoha – Image of the Modern Pedagogue*, 2(197), 42–46 [in Ukrainian].

12. Lysenko, O.M. (2020). Etnichna samosvidomist ta identychnist osobystosti u polietnichnomu prostori suchasnoho svitu: etnopsykholohichni pidkhid do problemy [Ethnic self-awareness and identity of personality in the multiethnic space of the modern world: An ethnopsychological approach to the problem]. *Osvitnii prostir Ukrainy – Educational Space of Ukraine*, 9, 18–24 [in Ukrainian].

13. Matviienko, O.V., & Zhang Jing. (2025). Osoblyvosti formuvannia mizhkulturnoi kompetentnosti u maibutnikh uchyteliv inozemnykh mov u konteksti transformatsii suchasnoi pedahohichnoi osvity [Peculiarities of forming intercultural competence in future foreign language teachers in the context of transformations in modern pedagogical education]. *Osvitno-naukovyi prostir – Educational Scientific Space*, 8(1), Vol. 2, 91–103 [in Ukrainian].

14. Matuzkova, O.P., & Marchenko, V.V. (2024). Problematyka doslidzhennia realii u suchasnomu ukrainskomu perekladoznavstvi [Issues of studying realia in contemporary Ukrainian translation studies]. *Zapysky z romano-hermanskoï filolohii – Notes on Romance and Germanic Philology*, 2(53), 84–100 [in Ukrainian].

15. Predko, V.V. (2018). Psykholohichni vymir etnonatsionalnoi identychnosti [Psychological dimension of ethnonational identity]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii «Psykhologhiia» – Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy. Psychology Series*, 7, 100–107 [in Ukrainian].

16. Predko, V.V. (2020). *Psykhologichni osoblyvosti etnonatsionalnoi identychnosti osobystosti* [Psychological features of ethnonational identity of personality] (Doctoral dissertation). Ostroh, Ukraine [in Ukrainian].
17. Rybachok, S.M., & Duda, O.I. (2023). Linhvokrainoznavcha kompetentsiia perekladacha [Linguistic and cultural competence of a translator]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii: Filolohiia – Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy. Philology Series*, 17(85), 234–237 [in Ukrainian].
18. Shakurova, O.O. (2020). Vplyv etnichnoi identychnosti na zberezhennia ta rozvytok ukrainskoi etnokulturnoi samobutnosti [The influence of ethnic identity on the preservation and development of Ukrainian ethnocultural identity]. *Ukrainoznavstvo – Ukrainian Studies*, 3(76), 201–212 [in Ukrainian].
19. Berry, J.W. (2018). *Cross-Cultural Psychology: Research and Applications* (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
20. Byram, M. (2020). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence: Revisited* (2nd ed.). Bristol: Multilingual Matters.
21. Katan, D. (2021). *Translating Cultures: An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators* (3rd ed.). London: Routledge.

Дата першого надходження статті до видання: 11.05.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.05.2026